

GENERÁLNA KLAUZULA BEZDÔVODNÉHO OBOHATENIA V ČESKOM PRÁVE VČERA A DNES: NAJVÄČŠIE ZMENY V OBČIANSKOM ZÁKONNÍKU*

VERONIKA ZORIČÁKOVÁ

Abstract: **The General Clause of Unjustified Enrichment in Czech Law Yesterday and Today: The Most Significant Changes in the Civil Code**

In the presented article, the author deals with the development of the general clause of unjustified enrichment in Czech conditions, with an emphasis on the insufficiencies of the general clause in the Civil Code 64, which caused long-term problems in legal practice and, in a way, were the catalyst for a significant material change, which was translated into the current wording of the general clause in § 2991 of the Civil Code. What preceded the current setting of the general clause and specific types of unjustified enrichment in § 2991 of the Civil Code and what theoretical, but mainly practical benefit those individual changes to the current Czech legislation have, is the subject of the presented analysis.

Keywords: general clause; unjustified enrichment; performance claim; non-performance claim

Kľúčové slová: generálna klauzula; bezdôvodné obohatenie; kondikcia z plnenia; kondikcia z iného dôvodu, než je plnenie

DOI: 10.14712/23366478.2025.399

ÚVOD

Český občiansky zákonník¹ v roku 2024 oslávil svoje desiate výročie od nadobudnutia jeho účinnosti. Oproti predchádzajúcej úprave, ktorá bohužiaľ ešte stále vládne slovenskému svetu občianskoprávných vzťahov, sa toho zmenilo toľko, že má čitateľ zákona pocit, akoby v regulácii občianskoprávných vzťahov „neostal kameň na kameni“. Vzhľadom ku kvalite predchádzajúcej úpravy je šírka a komplexnosť zásahov v celku pochopiteľná, pretože bola veľmi potrebná. Úplnou rekonštrukciou okrem iného prešla tiež úprava bezdôvodného obohatenia (aj keď, vzhľadom na stružnosť predchádzajúcej úpravy sa zdá byť príznačnejším označením skôr kodifikácia, než rekodifikácia). V nasledujúcich riadkoch sa osobitne zameriame na najväčšie zmeny týkajúce sa

* Príspevok je súčasťou riešenia grantového projektu APVV-20-0171 „Konkurencia nárokov z deliktov a kvázideliktov v mimozmluvných vzťahoch a na pomedzí zmluvného a vecného práva“.

¹ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (ďalej len ako „občiansky zákonník“ alebo „OZ“).

generálnej skutkovej podstaty bezdôvodného obohatenia a skladby a obsahu jednotlivých osobitných skutkových podstát. Pre lepšie pochopenie, prečo a z akého dôvodu práve takto dnes vyzerá česká úprava bezdôvodného obohatenia, nazrieme najprv do textácie jej historických predchodcov, počnúc Obecným zákoníkom občanským,² pokračujúc tzv. stredným občianskym zákonníkom³ a najviac pozornosti budeme venovať občianskemu zákonníku z roku 1964,⁴ ktorého nedokonalosti a ním vyvolané veľké praktické problémy boli hlavným katalyzátorom pre zmenu materializovanú v nových pravidlách súčasného českého občianskeho zákonníka o bezdôvodnom obohatení.

Oproti predchádzajúcej úprave bezdôvodného obohatenia je jednou z najväčších zmien v súčasnej českej civilistickej úprave to, že generálna klauzula bezdôvodného obohatenia (§ 2991 ods. 1 občianskeho zákonníka) je na rozdiel od občianskeho zákonníka 64 priamo aplikovateľná a osobitné skutkové podstaty jej obsah a šírku nelimitujú, ale plnia skôr funkciu najviac typických prípadov vzniku bezdôvodného obohatenia. Debata o priamej aplikovateľnosti generálnej klauzuly bezdôvodného obohatenia sa v podmienkach česko-slovenskej civilistiky vedie už od čias socializmu, kedy sa začalo polemizovať nad tým, či je generálna klauzula neoprávneného majetkového prospechu (predchodca bezdôvodného obohatenia v § 451–459 OZ, k v zásade iba kozmetickej zmene došlo veľkou novelizáciou OZ 64⁵) priamo aplikovateľná, alebo je potrebné každý prípad bezdôvodného obohatenia podradiť pod niektorú z osobitných skutkových podstát (§ 451 ods. 2 a § 454 OZ 64). Rozhodovacia prax českých a slovenských súdov k § 451 OZ 64 priamu aplikovateľnosť generálnej klauzuly nikdy priamo neuznala, práve naopak, bolo a na Slovensku ešte stále je vidieť zrejmu tendenciu všeobecných súdov podradiť každý prípad bezdôvodného obohatenia pod niektorú z konkrétnych osobitných skutkových podstát. Prečo došlo k tak výraznej materiálnej zmene rekodifikáciou v § 2991 OZ a čo všetko tejto zmene historicky predchádzalo, bude predmetom nasledujúcej analýzy.

1. DISKUSIA OD ÚPRAVY V O. Z. O., CEZ ZODPOVEDNOSŤ ZA NEOPRÁVNENÝ MAJETKOVÝ PROSPECH AŽ PO SÚČASNOSŤ

Obecný zákoník občanský generálnu klauzulu komplexne zastrešujúcu celú úpravu bezdôvodného obohatenia neobsahoval. Kondície z plnenia (špecifické typy prípadov bezdôvodného obohatenia, ktoré budú podrobne špecifikované ďalej) boli žalovateľné cez ust. §§ 1431–1437 O. z. o. Kondície z iného dôvodu, než je plnenie, boli zase žalovateľné najmä cez tzv. upotrebenie veci pre iného⁶ v § 1041 O. z. o. a čiastočne cez § 1042 O. z. o. Za účinnosti O. z. o. na českom území sa teda o kom-

² Cisársky patent č. 946/1811 Sb. zák. soud. Obecný zákoník občanský (ďalej len ako „O. z. o.“).

³ Zákon č. 141/1950 Zb. Občiansky zákoník (ďalej len ako „stredný občiansky zákoník“).

⁴ Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákoník (ďalej len ako „občiansky zákoník 64“ alebo „OZ 64“).

⁵ Zákon č. 509/1991 Zb., ktorým sa mení, dopĺňa a upravuje Občiansky zákoník.

⁶ Ide o koncepcie zvláštny inštitút, ktorý má vzhľadom na textáciu § 1041 O. z. o. najbližšie ku konaniu bez príkazu. Touto cestou sa suplovala absencia komplexnej úpravy bezdôvodného obohatenia, pozri PARTSCH, J. *Studien zum negotiorum gestio I.* Heidelberg: C. Winter, 1913, s. 73.

plexnej úprave bezdôvodného obohatenia tak, ako ju poznáme v dnešných moderných občianskych zákonníkoch, nedalo hovoriť.

V strednom občianskom zákonníku boli záväzky z bezdôvodného obohatenia upravené nápadne podobne ako v O. z. o., § 360 stredného občianskeho zákonníka upraval iba niektoré skutkové podstaty kondíkii z plnenia a, znova podobne ako v O. z. o., kondícia z iného dôvodu bola žalovateľná cez osobitnú úpravu upotrebenia veci pre iného (§ 363 stredného občianskeho zákonníka) a cez náklad urobený za iného v § 365 stredného občianskeho zákonníka.

V porovnaní so svojimi predchodcami občiansky zákonník 64 so sebou v tejto rovine mimozmluvných vzťahov priniesol zásadné zmeny. Nielenže došlo k premenovaniu bezdôvodného obohatenia na zodpovednosť za neoprávnený majetkový prospech⁷, ale k výrazným zmenám došlo aj v samotnej textácii zákona. Pozornosť budeme venovať hlavne jednej z týchto zmien, novinkou oproti textácii v strednom občianskom zákonníku bolo včlenenie generálnej klauzuly bezdôvodného obohatenia do § 451 ods. 1 občianskeho zákonníka 64. Prirodzeným dôsledkom tejto zmeny bolo otvorenie diskusie o tom, aký je vzťah generálnej klauzuly a špeciálnych skutkových podstatí a v spojení s tým snaha o zodpovedanie otázky, či možno generálnu klauzulu aplikovať priamo, alebo musí byť každý prípad bezdôvodného obohatenia podradený pod niektorú z osobitných skutkových podstatí.

Za čias zodpovednosti za neoprávnený majetkový prospech, zdá sa, získal významnú prevalenciu jeden z dvoch protichodných názorov. Podľa vtedy prevládajúcej mienky § 451 ods. 1 OZ 64 neobsahuje priamo aplikovateľnú normu, ale len manifestáciu princípu zákazu obohacovania sa na úkor iných.⁸ Motiváciou pre uvedený záver sa zdala byť obava z príliš širokého výkladu, čo všetko ešte možno považovať za neoprávnený majetkový prospech. Historicky sme totiž nemali skúsenosti s generálnou klauzulou bezdôvodného obohatenia a tak legislatíva, ako ani doktrína nenadviazala na vývoj civilistiky v iných krajinách, kde bol tento problém tiež aktuálny a medzičasom vyriešený a kde veľa konceptov týkajúcich sa bezdôvodného obohatenia pretrvávajúcich v našej dogmatike, bolo medzičasom dávno odmietnutých.⁹

Ojedinele sa však možno už v tomto období stretnúť s opačnou výkladovou koncepciou,¹⁰ ktorá sa ale v danom období nestretla s veľkou mierou odozvy. V neskoršom období po návrate od neoprávneného majetkového prospechu k bezdôvodnému oboha-

⁷ V dôsledku čoho došlo k vytvoreniu akéhosi hybridu medzi zodpovednostným mechanizmom a mechanizmom kompenzačným založeným na objektívnom stave nadobudnutia prospechu bez právneho dôvodu, t. j. ktorý nenaďväzuje na porušenie žiadnej právnej povinnosti. Dôsledky tohto hybridného chápania záväzkov z bezdôvodného obohatenia je cítiť aj v súčasnosti, napr. v časti slovenskej judikatúry sa ešte stále (a nesprávne) ako predpoklad pre vydanie bezdôvodného obohatenia vyžaduje protiprávnosť, pozri napr. uznesenie Najvyššieho súdu SR z 19. januára 2012, sp. zn. 2Cdo 92/2010; alebo rozsudok Najvyššieho súdu SR z 27. novembra 2019, sp. zn. 3Obdo/57/2019.

⁸ Pozri R 26/1975, R 1/1979, R 25/1986, z literatúry napr. KORECKÁ, V. *Neoprávnený majetkový prospech v občianskom práve*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně v Brně, 1981, s. 69–70; VANĚK, J. *Neoprávnený majetkový prospech*. Praha: Panorama, 1987, s. 40; tiež DZÚRIK, V. *Záväzky z neoprávneného majetkového prospechu v občianskom práve*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1989, s. 72.

⁹ MELZER, F. – CSACH, K. in: MELZER, F. – TÉGL, P. a kol. *Občiansky zákoník: § 2894–3081: veľký komentár. Svazek IX*. Praha: Leges, 2018, s. 1244.

¹⁰ KNAPP, V. in: ČEŠKA, Z. – KABÁT, J. – ONDŘEJ, J. – ŠVESTKA, J. a kol. *Občiansky zákoník: komentár. Díl I*. Praha: Panorama, 1987, s. 31.

teniu, však možno postupne pozorovať pribúdajúce hlasy kloniace sa k opačnej výkladovej tendencii. Podľa Eliáša a Lavického je vzťah generálnej a špeciálnych skutkových podstát vzťahom subsidiarity a špeciality. V prípade bezdôvodného obohatenia, ktorý by nebolo možné podradiť pod niektorú z osobitných skutkových podstát, sa aplikuje priamo generálna klauzula s dôvodením ústavnoprávnej ochrany majetku, v zmysle ktorej nemožno oprávnenému odoprieť vydanie predmetu bezdôvodného obohatenia, ak sú pre vydanie splnené zákonné predpoklady len preto, že sa prípad jednoducho nevmetí pod žiadnu zo špeciálnych skutkových podstát.¹¹

Rozhodovacia prax všeobecných súdov však nepovažovala všeobecnú skutkovú podstatu za rovnocennú k tým osobitným. Hoci sa sudy nijako zvlášť s problémom jej priamej aplikovateľnosti nevysporiadávali, bolo možné pozorovať pretrvávajúcu tendenciu podradiť každý prípad bezdôvodného obohatenia pod niektorú z osobitných skutkových podstát, a to v línii staršej judikatúry k inštitútu neoprávneného majetkového prospechu.¹² V súčasnosti nie je známe také rozhodnutie slovenského alebo českého súdu k OZ 64, ktoré by dôvodilo v prospech opaku.

Napriek vyššie zmieneným ojedinelým názorom o prípustnosti priamej aplikácie § 451 ods. 1 OZ 64 sa jeho autori nijako zvlášť nezaoberali konkrétnejšou teoretickou a praktickou rovinou ním pertraktovaného záveru. Aké konkrétne problémy spôsobovala nemožnosť priamej aplikácie generálnej klauzuly bezdôvodného obohatenia a čo viedlo českého zákonodarcu k prepracovaniu vzťahu generálnej klauzuly a osobitných skutkových podstát, bude rozobraté v ďalších častiach.

2. PROBLEMATICKÁ ROVINA KONŠTRUKCIE BEZDÔVODNÉHO OBOHATENIA V OZ 64

Ako už bolo naznačené, v porovnaní s inými krajinami sa úprava bezdôvodného obohatenia v občianskom zákonníku 64 vyznačovala tým, že v nej niektoré typické skutkové podstaty chýbali. Zameriame sa preto práve na tie prípady obohatenia, ktoré sa bežne v zahraničných úpravách podradzujú pod konkrétnu osobitnú skutkovú podstatu bezdôvodného obohatenia, ktorá v občianskom zákonníku 64 absentovala, alebo je v zahraničí prípad podradený priamo pod generálnu klauzulu.

Prvou z nich je situácia, kde bezdôvodné obohatenie vzniklo zásahom obohateného do právnej sféry niekoho iného, čím si bez pričinenia ukráteného prisvojil cudziu majetkovú výhodu (napríklad užívanie cudzieho pozemku bez právneho dôvodu). V zahraničí v nám najbližších krajinách germánskej proveniencie je tento prípad užívania alebo spotrebovania cudzej majetkovej hodnoty typicky subsumovaný pod skutkovú podstatu zásahu do právnej sféry iného (v nemecky hovoriacich krajinách tzv. *Eingriffskondition*),¹³

¹¹ ELIÁŠ, K. – LAVICKÝ, P. in: ELIÁŠ, K. a kol. *Občanský zákoník: velký akademický komentář. I. svazek: § 1–487*. Praha: Linde, 2008, s. 1053.

¹² R 1/1979, R 25/1986. Odkazy na jednotlivé rozhodnutia všeobecných súdov sú obsiahnuté v nasledujúcich častiach tohto článku.

¹³ WIELING, H. J. – FINKENAUER, T. *Bereicherungsrecht*. 5. Aufl. Berlin – Heidelberg: Springer, 2020, s. 54.

v súčasnosti *protiprávni užití cizí hodnoty* v § 2991 ods. 2 OZ). Radia sa sem všetky situácie, kde obohatený vlastným konaním zasahuje do majetkovej sféry ukráteného bez toho, aby bol už z akéhokoľvek dôvodu oprávnený na užitie alebo ponechanie si cudzej majetkovej výhody (už spomenutý príklad užívania cudzieho pozemku, ale aj použitie fotografie z internetu bez súhlasu držiteľa práv, či užívanie kradnutého vozidla).

Druhou veľkou skupinou je presun hodnôt do sféry obohateného ukráteným bez zrejmeého zámeru plniť na konkrétny záväzok. Tu obohatenie vzniklo presunom majetkových hodnôt do právnej sféry obohateného bez toho, aby z jeho strany išlo o vedomé a účelové konanie (v autoservise omylom prelakujú auto niekoho iného, než skutočného objednávateľa služby, alebo ukrátený zašle platbu omylom na účet neznámej tretej osoby). Tieto prípady sa zase typicky subsumujú pod osobitnú skutkovú podstatu vynaloženia nákladov v prospech iného¹⁴ (*Aufwendungskondiktion*, resp. *Verwendungskondiktion*) a nie pod skutkovú podstatu plnenia bez právneho dôvodu, lebo tu ukrátený nikdy nechcel a v čase poskytovania výhody ani nemal v úmysle plniť domnelý dlh, ako tomu je pri *condictio indebiti* (k tomu podrobnejšie ďalej).

Do tretice možno ako príklad uviesť poskytnutie preddavku bez zmluvného základu, pričom sa neskôr ukáže, že právny dôvod medzi poskytovateľom a príjemcom preddavku nevznikne. Aj tento prípad sa podľa OZ 64 nesprávne podradzoval pod skutkovú podstatu plnenia z právneho dôvodu, ktorý odpadol,¹⁵ pretože poskytnutie preddavku predpokladá, že sa poskytuje na budúci právny dôvod (§ 498 OZ 64, dnes § 1807 OZ). Ak ten nakoniec medzi stranami plnenia nikdy nevznikne a tým pádom vzniká poskytovateľovi právo na jeho vrátenie, ťažko možno hovoriť o odpadnutí právneho dôvodu.¹⁶ V zahraničí sa uvedený prípad podradzuje pod tzv. *condictio ob rem*, inak pod plnenie z právneho dôvodu, ktorý *nenastal*.¹⁷

Civilistika sa pri riešení uvedených prípadov dlho ocitala v slepej uličke. Na jednej strane skutkové podstaty presne šité na tieto druhy bezdôvodného obohatenia štandardne obsiahnuté v zahraničných úpravách sudcom chýbali, na druhej strane boli limitovaní tradovanou taxatívnosťou výslovne uvedených skutkových podstát v OZ 64¹⁸ a o generálnu klauzulu sa oprieť v zmysle nasledovania prevládajúcej mienky jednoducho nemohli. Ak niekto užíva cudzí pozemok alebo inú cudziu nehnuteľnosť na úkor niekoho iného, ak sa niekto dostane do kina alebo na odbornú komerčnú prednášku bez platenia alebo ak ukrátený omylom poskytne službu niekomu, kto si ju neobjednal, pochopiteľne záver, podľa ktorého nejde o bezdôvodné obohatenie, pretože nemožno prípad podradiť pod žiadnu zo špeciálnych skutkových podstát (prečo ani jeden z prípadov nemožno

¹⁴ Tamže, s. 60.

¹⁵ Napr. uznesenie Najvyššieho súdu ČR z 27. septembra 2007, sp. zn. 30 Cdo 268/2007; alebo uznesenie Najvyššieho súdu SR z 28. septembra 2011, sp. zn. 4Cdo/256/2010.

¹⁶ Ide samozrejme o inú situáciu v porovnaní s tou, kde sa tzv. preddavok poskytuje na základe už existujúceho právneho dôvodu, napr. na základe rezervačnej zmluvy alebo zmluvy o budúcej zmluve. V týchto prípadoch je použitie skutkovej podstaty plnenia z právneho dôvodu, ktorý odpadol, samozrejme na mieste.

¹⁷ BUCK-HEEB, P. in: WESTERMANN, H. P. – GRUNEWALD, B. – MAIER-REIMER, G. (eds.). *Erman Bürgerliches Gesetzbuch. Handkommentar mit AGG, EGBGB (Auszug), ErbbauRG, LPartG, ProdHaftG, VbVG, VersAusglG und WEG*. 16. neu bearbeitete Aufl. Köln: Verlag Dr. Otto Schmidt KG, s. 3741.

¹⁸ Napr. rozsudok Najvyššieho súdu ČR z 13. mája 2020, sp. zn. 23 Cdo 82/2019; alebo uznesenie Najvyššieho súdu ČR z 14. apríla 2010, sp. zn. 28 Cdo 1019/2010.

podradiť pod plnenie bez právneho dôvodu, bude vysvetlené nižšie), bol nemysliteľný a z ústavnoprávneho hľadiska aj neudržateľný.¹⁹ Všeobecné predpoklady pre vydanie obohatenia – absencia právneho dôvodu a majetkový prospech vo sfére obohateného – vo všetkých prípadoch však aj za účinnosti OZ 64 prítomné boli. S touto naoko neriešiteľnou situáciou sa slovenská a v minulosti aj česká súdna prax vysporiadali pomerne originálnym spôsobom.

Aplikačnú absenciu generálnej klauzuly vyriešila judikatúra robustným aplikačným rozšírením skutkovej podstaty plnenia bez právneho dôvodu (*condictio indebiti*) takým spôsobom, že sa z tejto osobitnej skutkovej podstaty stala akási malá a dobre maskovaná generálna klauzula bezdôvodného obohatenia.²⁰ Od čias zodpovednosti za neoprávnený majetkový prospech až po súčasnosť sa preto každé užívanie cudzieho pozemku, bytu či inej veci bez právneho dôvodu, každé vynaloženie nákladov na cudziu vec či v prospech cudzieho majetku v omyle či každý prevod cudzej veci na tretiu osobu v českej a slovenskej judikatúre považoval za plnenie bez právneho dôvodu.²¹ Osobitná skutková podstata plnenia bez právneho dôvodu (§ 451 ods. 2 OZ) sa tak stala zberným košom pre všetky „ostatné“ typy obohatenia, pre ktoré sa medzi skutkovými podstatami nenašlo nič vhodnejšie. *Táto výkladová tendencia suplujúca nedostatky úpravy v OZ 64 však spôsobila zásadnú distorziu vo výklade toho, čo sa rozumie plnením bez právneho dôvodu a plnením vôbec.* Výklad obsahu tohto pojmu je pritom kľúčovým aj pre súčasný výklad bezdôvodného obohatenia v českom OZ.

2.1 DVE SKUPINY NÁROKOV Z BEZDÔVODNÉHO OBOHATENIA (KONDIKCIÍ)

Nároky z bezdôvodného obohatenia (inak povedané kondikcie prevzaté z rímskoprávných žalôb na vydanie majetkovej výhody *condictiones*,²² pričom v ďalšom texte budeme používať najmä tento príznačnejší ekvivalent) možno v teoretickej rovine rozdeliť do dvoch skupín. Pod vplyvom doktríny a judikatúry (najmä nemeckej a rakúskej) sa kazuisticky, postupným rozhodovaním sporov z bezdôvodného obohatenia a ich analýzou prišlo na to, že nie je možné na všetky typy bezdôvodného obohatenia hľadiť rovnako a aplikovať na ne rovnaké pravidlá, pretože aplikácia rovnakých pravidiel na toľko rôznych situácií a prípadov z bezdôvodného obohatenia nevedie vždy k zmysluplným, hodnotovo obhájiteľným a spravodlivým výsledkom. Postupným vývojom v rozhodovacej praxi súdov a reakcií právnej vedy na tieto rozhodnutia sa upustilo od tzv. teórie jednoty (*Einheitslehre*), pretože sa trvanie na jednotnom posudzovaní celej palety rôznych prípadov obohatenia ukázalo ako neudržateľné a namiesto nej sa vyprofilovala dichotómia *kondikcií z plnenia* (*Leistungskondiktion*, český ekvivalent

¹⁹ ELIÁŠ, K. – LAVICKÝ, P. in: ELIÁŠ a kol., c. d., s. 1053.

²⁰ ELIÁŠ, J. – BRIM, L. – ADAMOVÁ, H. *Bezďůvodné obohacení*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, s. 5.

²¹ Pozri napr. uznesenie Najvyššieho súdu SR zo 17. júna 2019, sp. zn. 8Cdo/186/2018; rozsudok Najvyššieho súdu ČR z 8. januára 2008, sp. zn. 30 Cdo 199/2007; rozsudok Najvyššieho súdu z 25. októbra 2006, sp. zn. 33Odo 1405/2005; rozsudok Najvyššieho súdu ČR z 4. februára 2009, sp. zn. 30Cdo 1197/2007; uznesenie Najvyššieho súdu SR z 27. apríla 2022, sp. zn. 5Cdo/175/2019; rozsudok Najvyššieho súdu SR z 30. júna 2009, sp. zn. 4Cdo 104/2008 a i.

²² DOSTALÍK, P. *Conditiones: ke kořenům bezdůvodného obohacení*. Praha: Auditorium, 2018, s. 15.

kondikce z plnění) a *kondikcií z iného důvodu*²³ (*Nichtleistungskondiktion*, český ekvivalent *kondikce nikoli z plnění* – v slovenskom preklade kondikcia z iného než plnenia; pre účely nasledujúceho textu budeme pracovať s označením kondikcia z iného dôvodu, v zmysle kondikcie z iného dôvodu než je plnenie).²⁴ Vytvorenie typológie bolo reakciou na nevyhnutnú potrebu odlišne posudzovať kondikcie z plnenia práve pre ich blízkosť k zmluvnému právu.²⁵ Toto členenie na kondikcie z plnenia a kondikcie z iného dôvodu vychádza z vnútorného systému bezdôvodného obohatenia, z vlastnej povahy jednotlivých kondikcií. To znamená, že sa prípady obohatenia a vyvolané právne následky posudzujú odlišne bez toho, aby k tomu nevyhnutne nabádal text zákona. Dnes sa vďaka tejto interpretačnej zmene výklad vo viacerých štátoch od textácie zákona líši podstatným spôsobom.²⁶

Rozlišujúcim kritériom medzi kondikciami z plnenia a kondikciami z iného dôvodu je práve spôsob, akým došlo k vzniku bezdôvodného obohatenia. V každom jednom prípade skúmame, či bezdôvodné obohatenie vzniklo *plnením*, alebo iným spôsobom.

Plnením, ktoré v zahraničí odlišuje jeden typ kondikcie od druhej, sa rozumie vedomé poskytnutie majetkovej výhody, ktorým poskytovateľ sleduje určitý účel za súčasnej participácie obohateného subjektu. Takýmto kvalifikovaním plnením sa rozumie (zjednodušene) vedomé a účelovo zamerané poskytnutie určitej výhody inému,²⁷ pričom táto vedomosť spolu s účelovým určením poskytnutia majetkovej výhody sú hlavnými definíčnými znakmi plnenia.²⁸ Musí sa teda jednať o vedomé a účelovo zamerané poskytnutie výhody, u ktorej aj príjemca musí dať najavo vôľu, že považuje určité konanie za jemu poskytnuté plnenie. To, či sú splnené podmienky pre plnenie, preto nezávisí len od perspektívy poskytovateľa obohatenia, ale aj jeho príjemcu, ktorý musel vznik obohatenia aspoň podnietiť. Uvedme na príklade, ako by posudzovanie týchto podmienok malo vyzeráť pri plnení z neplatnej zmluvy. Strana, ktorá plní na neplatnú zmluvu v omyle, že zmluva je platná, vedomo a účelovo poskytuje druhej strane sľúbené plnenie (teda plní) a druhá strana plnenie prijíma vediač, prečo jej tento subjekt poskytuje majetkovú výhodu, a aký je jej zámer, čo týmto plnením chce dosiahnuť. Podmienky pre plnenie ale nebudú splnené napríklad v už spomínanej situácii, ak sa niekto pri rutínnej bezhotovostnej platbe pomýli v čísle účtu a peniaze skončia na účte úplne inej, tretej osoby. Osoba poskytujúca majetkovú výhodu nechcela a nemala v úmysle plniť obohatenému (úmyslom bolo uhradiť dlh inej osobe – svojmu veriteľovi) a tretia osoba získanie majetkovej výhody nijako nepodnietila, nie je jej nijakým spôsobom pričítateľné. Plnenie

²³ MEDICUS, D. *Bürgerliches Recht: Eine nach Anspruchsgrundlagen geordnete Darstellung zur Examensvorbereitung*. 19. Aufl. Köln – Berlin – Bonn – München: Heymanns, 2002, s. 460.

²⁴ Ust. § 812 BGB v tejto súvislosti hovorí o prijatom plnení „in sonstiger Weise“ v súvislosti s plnením „[w]er durch die Leistung [...]“.

²⁵ BECK, S. *Die Zuordnungsbestimmung im Rahmen der Leistung: Eine Untersuchung von erfüllungs- und bereicherungsrechtlichem Leistungsbegriff unter besonderer Berücksichtigung der Tilgungs- oder Zweckbestimmung als des finalen Elements einer Leistung*. Berlin: Duncker & Humbolt, 2008, s. 348.

²⁶ JANSEN, N. Farewell to unjustified enrichment? *Edinburg Law Review*. 2016, Vol. 20, No. 3, s. 123–148.

²⁷ SCHNAUDER, F. Leistung ohne Bereicherung? – Zu Grundlagen und Grenzen des finalen Leistungsbegriffs. *Archiv für die civilistische Praxis*. 1987, Bd. 187, s. 142–177; BECK, c. d., s. 350–351; KNIEPER, R. Recht der Konditionen: Vergebliche Versuche, Bereicherung zu rechtfertigen. *Kritische Justiz*. 1980, Jhrg. 13, Nr. 2, s. 119.

²⁸ WIELING, H.-J. *Bereicherungsrecht*. 4. aktualisierte Aufl. Berlin – Heidelberg: Springer, 2007, s. 13.

budeme ťažko hľadať aj vtedy, ak autoservis omylom prelakuje auto tomu, kto si službu vôbec neobjednal. Hoci tu dochádza k uskutočneniu služby, nejde o plnenie, lebo servis nechce plniť majiteľovi tohto auta a najmä, vlastník auta poskytnutie majetkovej výhody nijako nepodnietil.

Podobne o bezdôvodné obohatenie vzniknuté plnením nepôjde napr. v prípade, keď niekto užíva cudziu vec bez súhlasu vlastníka alebo ak cudziu vec scudzuje obohatený tretej osobe, ktorá je v dobrej viere. Bezdôvodné obohatenie napr. pri užívaní cudzieho pozemku bez právneho dôvodu nevzniklo plnením, ktoré by ukrátený vlastník vedome a účelovo poskytol obohatenému. O užívaní vlastnej nehnuteľnosti inou osobou v skutočnosti osoba vlastníka nemusela určité obdobie vôbec nič vedieť. Podmienky pre plnenie tu splnené nie sú, preto je užívanie cudzieho pozemku bez právneho dôvodu kondikciou z iného dôvodu, než je plnenie. Český najvyšší súd však aj tento prípad za účinnosti OZ 64 podradil pod „malú generálnu klauzulu“ plnenia bez právneho dôvodu,²⁹ hoci v zahraničí ide o typický prípad zásahu do právnej sféry iného.

Už z označenia pojmu plnenie je zrejmé, že ide o *pojem prepožičaný zo zmluvného práva* a to, že sa v rovine bezdôvodného obohatenia plnenie chápe ako vedomé a účelové poskytnutie majetkovej výhody konkrétnej osobe obohateného, je toho len potvrdením. Skutková podstata *plnenia* bez právneho dôvodu však bola súdmi vykladaná tak široko, že sa pod ňu subsumovali aj tie prípady obohatenia, ktoré s plnením nemajú nič spoločné. Plnenie bez právneho dôvodu (*condictio indebiti*, v doslovnom preklade *plnenie nedlhu*) je však aj historicky skutkovou podstatou (v rímskom práve žalobou) pre omylom zaplatený nedlh. Patrili tam všetky prípady plnenia nedlhov vrátane plnení s úmyslom plniť na záväzok, ak sa neskôr ukázalo, že zmluva je neplatná alebo prípad, kedy síce záväzok platne vznikol, ale neskôr zanikol.³⁰

Osobitné skutkové podstaty OZ 64 plnenia bez právneho dôvodu, plnenia z neplatného právneho úkonu a plnenia z právneho dôvodu, ktorý odpadol boli skutkovými podstatami výlučne dopadajúcimi na kondikcie z plnenia. Hlavným problémom úpravy OZ 64 tým pádom tkvel v tom, že prakticky úplne chýbala úprava kondikcií z iného dôvodu, než je plnenie, a to prinajmenšom v podobe skutkovej podstaty *vynaloženia nákladov v prospech iného* (prelakovanie cudzieho auta) a *skutkovej podstaty zásahu do právnej sféry iného* (užívanie cudzieho pozemku). Práve tento problém by bol ľahko riešiteľný tým, že by boli prípady podradené pod generálnu klauzulu s vedomím, že ide o kondikcie z iného dôvodu.³¹

Rozdiel v právnom posúdení právnych dôsledkov kondikcií z plnenia a kondikcií z iného dôvodu je značný. Správna kategorizácia daného prípadu obohatenia pod konkrétnu kondikciu a skutkovú podstatu je preto pre správne riešenie právneho problému

²⁹ Rozsudok Najvyššieho súdu ČR z 8. januára 2008, sp. zn. 30 Cdo/199/2007.

³⁰ DOSTALÍK, c. d., 2018, s. 93.

³¹ Je pravdou, že čiastočne mohla byť táto časť kondikcií riešená cez úpravu držby (§§ 129–131 OZ). Aj keď OZ 64 vychádzal z úzkeho obsahu pojmu veci, držba sa vzťahovala nie len na veci, ale aj na práva (§ 129 ods. 1 a 2 OZ 64). Držba však nerieši všetky prípady dnes podraditeľné pod kondikcie z iného dôvodu, najtypickejšie tam, kde sa bezdôvodné obohatenie týka výlučne peňazí, napr. zaslanie sumy peňazí na účet inej, tretej osoby omylom. Koniec koncov v prípadoch, ktoré sa dnes podradzujú pod kondikcie z iného dôvodu, súdy ani pred účinnosťou nového OZ pravidlá o držbe nijako zvlášť frekventovane neuplatňovali, ale aplikčne uprednostňovali skutkovú podstatu plnenia bez právneho dôvodu.

klúčová. Odlišnou úvahou sa napríklad spravuje určenie subjektov obohateného a ukráteného, predmetu obohatenia, výšky peňažnej náhrady, ak vydanie pôvodného predmetu obohatenia nie je dobre možné, dôvody pre vylúčenie práva na vydanie obohatenia a iné. Ak preto súd podradí užívanie cudzieho pozemku pod plnenie bez právneho dôvodu, resp. „netrafiť“ správny typ kondikcie a správnu skutkovú podstatu, vystavuje sa tým riziku nesprávneho vyvodenia dôsledkov pre daný právny vzťah. Na tie najdôležitejšie rozdiely bude poukázané v nasledujúcich častiach.

2.2 URČOVANIE SUBJEKTOV VZŤAHU Z BEZDÔVODNÉHO OBOHATENIA

Jedným z najvýznamnejších rozdielov a súčasne aj dôvodov, prečo sa žiada starostlivo dbať o správnu kategorizáciu nárokov z bezdôvodného obohatenia, je správne určenie subjektov tohto vzťahu. Rozdiel v posúdení subjektov medzi kondikciami z plnenia a kondikciami z iného dôvodu nie je triviálnou ani teoretickou úvahou, ale dôležitou právnou otázkou majúcou významné právne dôsledky. V závislosti od typu kondikcie sa totiž pravidlá pre ich určovanie líšia diametrálnym spôsobom.

Subjekty vzťahu z kondikcie z plnenia sa určujú bezvýnimočne ako poskytovateľ plnenia (ukrátený) a jeho príjemca (obohatený), a to bez ohľadu na skutočnosť, či skutočne došlo k rozmnoženiu majetku obohateného. Šťasti tomu nasvedčovala aj textácia § 457 OZ 64 („[a]k je zmluva neplatná alebo ak bola zrušená, je **každý z účastníkov** povinný vrátiť druhému všetko, čo podľa nej dostal“), ktorá však aplikačne dopadala iba na zrušené a neplatné zmluvy, *per analogiam* sa však toto pravidlo malo uplatňovať aj na ostatné prípady spadajúce pod kondikcie z plnenia [napr. plnenie na právoplatné, no neskôr zrušené rozhodnutie, na záväzok mimozmluvného zákonného charakteru, ako aj na zaplatený preddavok na zmluvu, ktorá nikdy nebola uzavretá (§ 498 OZ)]. Dnes takto subjekty vzťahu z kondikcie z plnenia odvodzujeme z § 2993 OZ.³²

K rovnakému výsledku by sme však dospeli aj bez pomoci § 457 OZ 64 či § 2993 OZ, a to cez už spomínané kritérium účelového určenia, ktoré definuje plnenie. Účelové určenie plnenia jeho poskytovateľom totiž plní dve základné funkcie. Tou prvou je, že poskytovateľ plní s určitým cieľom, účelom, chce napr. uhradiť zmluvnú pohľadávku, nahradiť spôsobenú škodu alebo sa vyrovnáť s vlastníkom veci za obmedzenie jeho vlastníckeho práva alebo plniť na základe zaväzujúceho rozhodnutia, vďaka čomu vieme identifikovať, či medzi ním a príjemcom plnenia existuje právny dôvod alebo nie. Nestačí, že medzi poskytovateľom a príjemcom plnenia existuje viacero dlhov, dôležitým je, či ten, na ktorý chcel plniť poskytovateľ, ako právny dôvod obстоjí alebo nie.

Druhou funkciou účelového určenia plnenia, ktorá je podstatná práve pre určenie subjektov tohto vzťahu, je účelové zameranie konkrétnej osobe. Kým ukráteným je vždy osoba poskytujúca plnenie, obohateným je ten, komu bolo zamýšľané plniť, inými slovami ten, komu bolo plnenie určené, a teda príjemca plnenia.³³ Stranami vzťahu z bezdôvodného obohatenia vzniknutého z neplatnej zmluvy sú preto vždy strany danej

³² Určité prelomenie pravidla o vzťahu poskytovateľ – príjemca plnenia pri kondikciách z plnenia je obsiahnuté v § 2995 OZ, riešenie trojstranných vzťahov z bezdôvodného obohatenia však presahuje rámec tohto príspevku.

³³ WIELING, c. d., s. 14.

neplatnej zmluvy, keďže tie si vzájomne plnili v domnení, že si vymieňajú plnenia na podklade platnej zmluvy. Neskúmame, či plnením jednej z nich došlo k rozmnoženiu majetku niekoho tretieho, vlastník domu tak nebude uhrádzať priamo stavbárovi za stavebné úpravy objednané nájomcom. Vzájomné vrátenie si plnení dochádza výlučne medzi stranami neplatnej zmluvy, t. j. medzi nájomcom a stavbárom.

Pri kondikciách z iného dôvodu však dáva zmysel, aby sa úvaha o určení subjektov tohto vzťahu spravovala inými pravidlami. Pri tomto type kondikcií práve preto, že neexistuje plnenie, ktoré by zdefinovalo vzťah medzi konkrétnymi subjektami, musí súd naozaj skúmať, v koho majetku sa prejavilo obohatenie a na úkor koho bol tento majetok presunutý. Osobitne dôležitým je správne posúdenie v prípade, ak sa na strane obohateného črtá viac než jeden povinný subjekt, spravidla vlastník alebo nájomca, či vypožičiavateľ veci. Pri kondikciách z iného dôvodu skúmame, v koho majetku sa obohatenie skutočne prejavilo, čo pri voľbe medzi nájomcom resp. užívateľom veci a jej vlastníkom spravidla povedie smerom k vlastníkovi veci.³⁴

Od určenia typu kondikcie preto priamo závisí odpoveď na otázku, kto je oprávnený resp. povinný z bezdôvodného obohatenia. Ak sa nájomca dohodne s maliarom, aby mu prišiel vymaľovať prenajatý byt a z nejakého dôvodu táto zmluva neobstojí (napr. maliar odstúpi od zmluvy pre nezaplatenie ceny za vykonanie diela), ide o kondikciu z plnenia. Z bezdôvodného obohatenia je zaviazaný nájomca ako príjemca plnenia bez ohľadu na to, že sa služba – vymaľovanie priestoru, reálne prejaví v majetku vlastníka nehnuteľnosti. Vysporiadanie sa medzi nájomcom a vlastníkom ostáva vecou ich vlastného vnútorného vzťahu a poskytovateľa plnenia sa nijako nedotýka. Na druhej strane, ak by došlo omylom k vykonaniu služby v prospech niekoho iného, kto si službu nikdy neobjednal, napríklad v autoservise prelakujú nesprávne auto patriace inej osobe, ktoré má navyše v dlhodobej výpožičke iná osoba, keďže nejde o kondikciu z plnenia (autoservis vedome a účelovo neplnil službu na nesprávnom aute a vlastník ani vypožičiavateľ toto obohatenie nijako nepodnietili), budeme sa pýtať, v koho majetku sa obohatenie prejavilo, čo jednoznačne vedie k vlastníkovi auta, a nie k jeho vypožičiavateľovi.

V tejto súvislosti sa môže čitateľ oprávnene pýtať, prečo je plnenie za iného, čo mal podľa práva plniť sám, kondikciou z iného dôvodu, než je plnenie, keď pojmovým znakom tejto skutkovej podstaty je plnenie. Odpoveď tkvie v určovaní subjektov. Tu skutočne platí, že poskytovateľ plnenia vedome a účelovo plní cudziemu veriteľovi, aby tým zbavil dlhu inú osobu.³⁵ Ak by však platilo, že poskytovateľ a príjemca plnenia je ukráteným a obohateným, nikdy by k zamýšľanému cieľu zo strany poskytovateľa plnenia nebolo došlo, pretože by povinným k vydaniu obohatenia bol práve veriteľ, ktorého pohľadávku sa však poskytovateľ plnenia snažil uspokojiť. Tým, že ukráteným je síce poskytovateľ plnenia, ale obohateným nie je jeho príjemca (veriteľ), ale skutočný dlžník, sa plnenie za iného radí medzi kondikcie z iného dôvodu, než je plnenie.

³⁴ Pozri uznesenie Najvyššieho súdu SR z 17. júna 2019, sp. zn. 8Cdo/186/2018.

³⁵ Vôľa konať za iného je jedným z predpokladov tejto kondikcie, pozri napr. rozsudok Najvyššieho súdu SR z 25. septembra 2008, sp. zn. 3Cdo 207/2007; alebo uznesenie Najvyššieho súdu ČR z 20. februára 2013, sp. zn. 21 Cdo 16/2012. Požiadavka prítomnosti vôle konať za iného je však problematickejšia, pretože za určitých okolností možno skutkovú podstatu využiť aj v prípadoch, ak poskytovateľ plnenia síce vedome neplní cudzí dlh, týmto plnením však v špecifických prípadoch mohol cudzí dlh u veriteľa naozaj zaniknúť. Na detailnejšiu analýzu však na tomto mieste neostáva hlbší priestor, ktorý si problematika vyžaduje.

2.3 URČENIE OBOHATENIA A VÝŠKY JEHO NÁHRADY

Druhým nemenej podstatným rozdielom medzi kondikciami je spôsob určovania obohatenia a výšky jeho náhrady, ak vrátenie predmetu obohatenia nie je dobre možné (§ 458 ods. 1 OZ 64; § 2999 OZ). Pri kondikciách z plnenia sa vracia práve a len to konkrétne plnenie, ktoré bolo obohatenému poskytnuté (znovu porovnaj s textáciou § 457 OZ 64 *per analogiam* aj pre ostatné druhy kondikcií z plnenia: „[a]k je zmluva neplatná alebo ak bola zrušená, je každý z účastníkov povinný vrátiť druhému **všetko, čo podľa nej dostal**“. Podobne je nastavená súčasná úprava, pozri § 2999 ods. 2 OZ). Neskúma sa preto reálne rozmnoženie majetku obohateného, ale obohatený musí vrátiť to, čo skutočne od ukráteného ako plnenie obdržal. Ak to bola vec, musí vrátiť vec, ak to bola služba, musí vrátiť službu či výkon (resp. jej peňažný ekvivalent), ak to bolo právo užívať vec, musí sa okrem veci vrátiť aj peňažný ekvivalent práva ju užívať. Ak súd určuje výšku peňažnej náhrady, nevychádza sa z obvyklej hodnoty poskytnutých služieb, či výkonov, alebo zaniknutého predmetu obohatenia, ale zo stranami dohodnutej ceny plnenia, ibaže by tomu bránili závažné dôvody, ktoré pramenia z neslobody vôle jednej zo strán, ktorá dohodu o cene vygenerovala (donútenie, tieseň, úžera atď.).³⁶

Pri kondikciách z iného dôvodu si ťažko predstaviť existenciu predchádzajúcej dohody o cene, v týchto prípadoch sa vychádza z obvyklej hodnoty obohatenia (§ 2999 ods. 1 OZ). Súd má v zásade na výber dve možnosti, buď výšku obohatenia určí ako úsporu na nákladoch (to, čo obohatený obohatením ušetril), alebo ako reálny nárast majetkovej hodnoty, ktorá sa ocitla v jeho majetkovej sfére.

2.4 ZHRNUTIE ĎALŠÍCH EXISTUJÚCICH ROZDIELOV V ROVINE PRÁVNÝCH NÁSLEDKOV

Odlišný proces určovania subjektov vzťahu z obohatenia a odlišné posudzovanie predmetu obohatenia a výšky peňažnej náhrady zaň sú dva azda hlavné, avšak zďaleka nie jediné rozdiely medzi kondikciami z plnenia a kondikciami z iného dôvodu, ich epizódne a stručné spracovanie na tomto mieste bolo použité s cieľom ilustrovať význam starostlivého rozlišovania medzi kondikciami. Zďaleka však nejde o vyčerpanie rozdielov v rovine právnych následkov. Odlišne sa posudzujú tiež prípady vylúčenia kondikcie (teda tie situácie, v ktorých síce formálne predpoklady pre vydanie obohatenia splnené sú, zákon však explicitne alebo implicitne z hodnotových dôvodov napriek tomu vylučuje vydanie bezdôvodného obohatenia) alebo odpadnutie obohatenia (inak povedané ako postupovať v prípade, ak dobromyseľný obohatený obohatenie ani jeho surogát vo svojej majetkovej sfére v čase uplatnenia práv ukráteného viac nemá). Na tomto mieste nie je priestor pre detailné spracovanie všetkých existujúcich rozdielov. Dôsledné rozlišovanie medzi dvomi typmi kondikcií sa začína objavovať aj v českej a slovenskej právnej vede, kde práve typológia kondikcií pomohla neraz vyriešiť špecifický problém v tejto oblasti mimozmluvných nárokov.³⁷

³⁶ R 63/2020, § 2999 ods. 2 OZ časť za bodkočiarkou.

³⁷ ZORIČÁKOVÁ, V. Neplatnosť a odstúpenie od zmluvy o prevode obchodného podielu a vyporiadanie medzi jej účastníkmi. *Súkromné právo*. 2021, roč. VII, č. 2, s. 59; MELZER, F. – ZORIČÁKOVÁ, V.

Ak sa teda do skutkovej podstaty plnenia bez právneho dôvodu za účinnosti OZ 64 vkladali aj nároky majúce povahu kondikcie z iného dôvodu, než je plnenie, nielenže súdy zamieňali hrušky za jablká, ale najmä sa vystavovali *riziku nesprávneho posúdenia sporu z bezdôvodného obohatenia*. *Condictio indebiti* tak za účinnosti OZ 64 poslúžila ako náhrada za generálnu klauzulu bezdôvodného obohatenia, avšak s tým nevyhnutným dôsledkom, že sa týmto spôsobom úplne zotreli rozdiely medzi jednotlivými druhmi kondikcií a obsah pojmu plnenie bol nafúknutý do neproporčných rozmerov.

3. ZÁSADNÁ ZMENA KONCEPCIE GENERÁLNEJ KLAUZULY V § 2991 OZ

Poučený minulosťou český zákonodarca pristúpil k výstavbe generálnej a osobitných skutkových podstát koncepcne inak ako bolo historickým zvykom. Z textu znenia § 2991 ods. 2 OZ (v ktorom sú obsiahnuté osobitné skutkové podstaty a kde sa zákonodarca výslovne kloní k demonštratívne výpočtu skutkových podstát, pozri „[b]ezdůvodně se obohatí *zvláště* ten, kdo získá majetkový prospěch plněním bez právního důvodu [...]“),³⁸ čím sa generálna klauzula v odseku 1 bez potreby ďalšieho pokračovania v diskusii započatej ešte za účinnosti OZ 64 stala priamo aplikovateľnou. Vidieť tak jasné priklonenie sa k nemeckej koncepcii bezdôvodného obohatenia, kde v § 812 BGB je nielen že zakotvená priamo aplikovateľná generálna klauzula, ale ako jeden z mála európskych civilistických kódexov BGB výslovne rozlišuje medzi obohatením vzniknutým plnením a iným spôsobom.³⁹

Okrem toho sa do OZ (konečne) dostali aj tie skutkové podstaty, ktoré za čias OZ 64 citeľne chýbali a cez ktoré možno žalovať kondikcie, ktoré vznikli inak, než plnením. Výrazným posunom vpred je výslovné zakotvenie podstaty protiprávneho užitia cudzej hodnoty. Slovo „užitie“ však nevyhnutne nemusí pokrývať všetky prípady vzniku obohatenia v zahraničí klasicky sa radiace pod tzv. zásahovú skutkovú podstatu (*Eingriffskondiktion*). Pod užitím cudzej hodnoty si ťažko možno predstaviť scudzenie veci vo vlastníctve niekoho iného alebo spotrebovanie cudzej veci.⁴⁰ Pre tieto prípady preto vhodne poslúži priamo aplikovateľná generálna klauzula, pod ktorú možno priamo

Rozsudok Najvyššieho súdu SR sp. zn. 3Obdo 57/2019 z 27. 11. 2019 (zmluva uzatvorená dozornou radou v mene spoločnosti a bezdôvodné obohatenie). *Súkromné právo*. 2020, roč. VI, č. 5, s. 200–206; alebo SISÁK, L. Uznesenie Najvyššieho súdu SR, sp. zn. 1Obdo 14/2019 z 28. 10. 2021, ZSP 13/2022 (medzinárodná právomoc pre nároky z bezdôvodného obohatenia). *Súkromné právo*. 2022, roč. VIII, č. 5, pozn. č. 5; v českom práve pozri MELZER, F. – CSACH, K. in: MELZER – TĚGL, c. d., s. 1269 – 1271; náznakom aj PETROV, J. in: HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník VI: závazkové právo: zvláštní část (§ 2055–3014): komentář*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1882–1883; alebo BRIM, L. *Úvod do práva bezdůvodného obohacení*. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 9–10.

³⁸ Zvýraznené autorkou.

³⁹ „*Wer durch die Leistung eines anderen oder in sonstiger Weise [...]*“ [zvýraznené autorkou].

⁴⁰ Hoci niektorí autori navrhujú rozširujúci výklad tejto skutkovej podstaty aj na vyššie uvedené prípady, pozri PETROV, J. in: HULMÁK, c. d., s. 1885. Vzhľadom k použitiu slova „užitie“ v tejto skutkovej podstate však týmto spôsobom podľa mojej mienky dochádza k výkladu *contra legem*. Na inom mieste sa autori, zdá sa, viac pridŕžavajú gramatického výkladu pojmu užitie, porovnaj ELIÁŠ – BRIM – ADAMOVIČ, c. d., s. 53–56.

subsumovať všetky prípady zásahu do právnej sféry iného majúc súčasne na zreteli, že ide o typ kondikcie z iného dôvodu, než je plnenie.⁴¹

Síce nepriamo, ale predsa OZ obsahuje aj *condictio ob rem* (§ 2997 ods. 1 OZ) formulovanú ako výnimku z vylúčenia kondikcie pre vedomé plnenie nedlhu.

Typická skutková podstata, ktorá však vo výpočte osobitných skutkových podstát v OZ úplne absentuje, je tzv. nákladová skutková podstata, kedy obohatenie vzniká vynaložením nákladov (majetkovej hodnoty) v prospech iného bez toho, aby išlo o plnenie (*Aufwendung-* resp. *Verwendungskondiktion*). Široká paleta prípadov, ktoré sú klasicky podraditeľné pod nákladovú podstatu, tak budú (znova) subsumovateľné pod generálnu skutkovú podstatu bezdôvodného obohatenia.

Je pravdou, že priamo aplikovateľná generálna klauzula sa nestretáva bezvýhradne s pozitívnym ohlasom a na niektorých miestach možno naraziť na skeptické nazeranie na to, či sa generálna klauzula nebude vykladať príliš široko a kondikcia skrz generálnu klauzulu nebude daná aj tam, kde zákon na inom mieste majetkovú hodnotu priradzuje obohatenému.⁴² Výhrady smerujú tiež k tomu, či pri zavedení nových skutkových podstát oproti OZ 64 ešte vôbec existuje priestor na to, aby boli niektoré prípady bezdôvodného obohatenia subsumovateľné pod generálnu klauzulu.⁴³

Vyššie sme už zmienili, že generálna klauzula bude mať aplikačný priestor pri tých zásahoch do cudzích právnych statkov, ktoré nebudú pokryté rozsahom úzky koncipovanej podstaty protiprávneho užitia cudzej hodnoty. Tzv. nákladová klauzula v skladbe podstát absentuje úplne a aj tieto prípady tak budú musieť byť subsumované priamo pod generálnu klauzulu. Aj keby boli tieto dve skutkové podstaty normované explicitne široko, pravdepodobne by sa stále nedalo vyhnúť v praxi sa vyskytujúcim takým prípadom, ktoré by neboli úplne dobre subsumovateľné ani pod jednu z uvedených skutkových podstát. Dobrým príkladom je vznik bezdôvodného obohatenia pomocou prírodných síl. Ak silný vietor alebo voda počas záplav nanesie štrk z jedného pozemku na druhý, ťažko možno uvažovať o aplikácii nákladovej skutkovej podstaty, ktorá predpokladá vynaloženie, teda aktívne konanie ukráteného v prospech majetkovej sféry obohateného. Priama aplikovateľnosť generálnej klauzuly v OZ, ako aj zavedenie nových osobitných skutkových podstát bezdôvodného obohatenia oproti OZ 64, tak nielenže priniesla veľmi potrebný systém medzi jednotlivé skutkové podstaty a vydestiloval sa tak ich (skutočný) aplikačný rozsah, ale súčasne sa ponechali otvorené zadné dvierka pre také prípady vzniku obohatenia, ktoré nebude dobre možné podradiť pod žiadnu z existujúcich osobitných skutkových podstát.

Bez generálnej klauzuly by zaiste vedeli nahradiť chýbajúcu reguláciu iné inštitúty, ktoré sa s bezdôvodným obohatením do určitej miery prekrývajú (držba, bezpríkazné konanie, upotrebenie veci v prospech iného, osobitné kompenzačné mechanizmy na úrovni špecifických otázok v rámci vecných práv a pod.). Uvedené by znamenalo v podstate návrat ku štruktúre kompenzačných systémov v O. z. o., pričom táto štruktúra pretrváva v právnom svete u rakúskych susedov dodnes. Na druhej strane však

⁴¹ Tiež MELZER, F. – CSACH, K. in: MELZER – TÉGL, c. d., s. 1332.

⁴² Pozri DOSTALÍK, c. d., s. 217 ako aj predchádzajúce state.

⁴³ BÍLKOVÁ, J. *Bezdůvodné obohacení v novém občanském zákoníku: komentář*. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 39.

nemožno vylúčiť také prípady majetkových presunov, ktoré nespadnú ani pod jeden zo systémov kompenzácie (typicky už spomenuté finančné operácie medzi viacerými subjektami, kde sa vecnoprávne pravidlá neuplatnia). Opomenúť nemožno ani to, že čo sa týka miery detailu úpravy, bezdôvodné obohatenie je bez diskusie najpodrobnejšie upraveným a najviac premysleným inštitútom spomedzi všetkých kompenzačných mechanizmov. Na rozdiel napríklad od držby obsahuje podrobnejšiu úpravu najmä čo do vylúčenia práva na vydanie obohatenia (tzv. prípady vylúčenia kondikcie), parciálnu úpravu vyporiadania trojstranných vzťahov či odpadnutie obohatenia. Vzájomne podobné inštitúty, ktoré sa dokonca môžu do istej miery vzájomne prekrývať, by nemali hodnotovo viesť k rozdielnym výsledkom. V tomto možno dať za pravdu časti právnej vedy, ktorá sa pri existencii generálnej klauzuly bezdôvodného obohatenia vyslovuje v prospech vypustenia osobitných kompenzačných mechanizmov.⁴⁴ Uvedené by bolo zaiste najideálnejším scenárom. Vďaka zahraničnej skúsenosti sa týmto smerom uberá napríklad aj slovenská rekodifikácia občianskeho práva. To však stále neznamená, že aj za súčasného stavu duality kompenzačných mechanizmov nie je miesto pre generálnu klauzulu bezdôvodného obohatenia.

Aj pri priamej aplikovateľnosti generálnej klauzuly musí byť na strane obohateného prítomné naplnenie dvoch všeobecných predpokladov. Obavy z príliš širokej aplikácie inštitútu bezdôvodného obohatenia sa tak z tohto ohľadu nejavia byť dôvodné. Stále totiž platí, že vydať obohatenie možno práve a len vtedy, keď na to u obohateného neexistuje dôvod pre ponechanie si majetkovej výhody. To, či dôvod daný je alebo nie je, je otázkou posúdenia ostatných častí právnej úpravy, t. j. najčastejšie zmluvného a vecného práva. Práve posledným signifikantným rozdielom oproti generálnej klauzule v OZ 64 je zmena jedného z predpokladov. Po novom zákon nepočíta s absenciou právneho, ale spravodlivého dôvodu. Do určitej miery tak koncepcia generálnej klauzuly korešponduje s oveľa detailnejším spracovaním dôvodov pre vylúčenie kondikcie, t. j. takých prípadov, kde zákon predpokladá, že napriek naplneniu všetkých predpokladov pre vydanie bezdôvodného obohatenia z konkrétného (spravidla spravodlivého) dôvodu predsa len nevzniká právo (typicky vedomé plnenie nedlhu alebo konanie na vlastné nebezpečenstvo). Nad rámec prípadov, kedy je kondikcia vylúčená *ex lege*, však generálna klauzula vystavaná na absencii spravodlivého dôvodu otvára priestor pre spravodlivé vyvažovanie aj tam, kde by inak pozitívne právo poskytovalo jednoznačnú odpoveď (vrátenie snubného prsteňa po tom, čo je svadba zrušená), ako aj tam, kde si zákonodarcu netrúfol slovami odpovedať na položenú otázku (ak by v situácii, kedy by úplatkár požadoval zaplatenie úplatku naspäť z titulu neplatnosti zmluvy, dovolilo by sa mu svojím spôsobom ťažiť z vlastného protiprávneho konania). Hoci možno predpokladať, že nebude častým javom, kedy bude potrebné vytiahnuť žolíkovú kartu v podobe spravodlivého dôvodu, textácia generálnej klauzuly vďaka tomuto svojmu atribútu opäť ponecháva priestor pre riešenie aj netypických situácií, pre riešenie ktorých existoval za účinnosti OZ 64 v skutku len minimálny priestor.

Priama aplikovateľnosť generálnej klauzuly tak vniesla poriadok v systéme jednotlivých nárokov z bezdôvodného obohatenia. Nafukovanie skutkovej podstaty plnenia

⁴⁴ DOSTALÍK, c. d., s. 217.

bez právneho dôvodu za účinnosti OZ 64 spôsobovalo, že sa kategória „plnenia“ nevhodne rozširovala o prípady, ktoré nevznikli v dôsledku plnenia a na ktoré bolo z tohto dôvodu potrebné aplikovať odlišný spôsob výkladu vtedajších pravidiel o obohatení. Hoci sa časť zahraničnej právnej vedy stavia skepticky k dichotómii dvoch typov kondícií v závislosti od toho, či k bezdôvodnému obohateniu došlo plnením alebo iným spôsobom,⁴⁵ vývoj civilistiky za ostatné desaťročia v Európe však jasne ukazuje, že obohatenie vzniknuté plnením naozaj potrebuje osobitný systém vyporiadacích pravidiel oproti obohateniu vzniknutému inak, než plnením.⁴⁶ Súčasný stav poznania v tejto otázke navyše adekvátne lícuju viaceré európske akademické projekty (DCFR, princípy Unidroit, alebo návrh švajčiarskej rekodifikácie záväzkového práva OR 2020) tak, že vo vyporiadaní medzi obohatením vzniknutým plnením a iným spôsobom, dôsledne rozlišujú. Nové české občianske právo sa môže navyše hrdiť tým, že vyšlo z tieňa nemeckej vzorovej úpravy vrátane jej súčasných nedostatkov, ale podarilo sa do systému bezdôvodného obohatenia kodifikovať také pravidlá, ktoré množstvo existujúcich problémov v zahraničí definitívne a jednoznačne riešia explicitnou úpravou (nepripustnosť odpadnutia obohatenia pri vyporiadaní vzájomných zmlúv, kodifikácia širokej palety dôvodov pre vylúčenie kondície a podobne).

ZÁVER

Od obdobia, kedy česká civilistika nemala vlastný občiansky zákonník, cez úpravu výrazne ovplyvnenú socialistickým videním sveta, čo sa pretavilo v súkromnoprávných vzťahoch veľmi rigidnou reguláciou v OZ 64, až po súčasný zákonník reflektujúci na moderné európske trendy, si česká civilistika v mnohých témach za posledných viac ako sto rokov prešla výraznými zmenami. V práve bezdôvodného obohatenia oproti predošlej úprave ostalo len málo pôvodného z OZ 64 a každá jedna zmena je zmenou kvalitatívne pozitívnu. Priamo aplikovateľná generálna klauzula a nová skladba jednotlivých skutkových podstát odlišiteľných od seba diferenciacným kritériom plnenia je jedným z tých atribútov tejto časti civilistiky, ktorou sa český občiansky zákonník právom radí medzi moderné európske civilné kódexy.

JUDr. Veronika Zoričáková, PhD.
Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave
zoricakova.veronika@gmail.com
ORCID: 0000-0002-3038-280X

⁴⁵ Pozri napr. DANNEMANN, G. *The German Law of Unjustified Enrichment and Restitution: A Comparative Introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2012, s. 50–51.

⁴⁶ Autorka tento vývoj podrobne mapuje na inom mieste. Pozri ZORIČÁKOVÁ, V. Zmluvná alebo mimozmluvná povaha vyporiadacieho nároku zo zrušenej a neplatnej zmluvy – súčasné východiská a úvaha nad najvhodnejšou alternatívou koncepcie novej právnej úpravy. In: NOVOTNÁ, M. – ZORIČÁKOVÁ, V. *Dve strany jednej mince – problémy na pomedzí deliktneho, zmluvného a vecného práva*. Bratislava: Veda, 2022, s. 160–177.